

ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ У СФЕРІ ПРАВОТВОРЧОСТІ

Ляшенко Р. Д., к.ю.н.

Постановка проблеми. Вчення про аргументацію виникло в результаті узагальнення і систематизації прийомів і методів ведення полеміки, які були поширені в античній Греції. Уміння переконувати людей, наводити обґрунтовані аргументи проти своїх опонентів, підкріплювати їх фактами, впливати не лише на розум, а й почуття і емоції слухачів, набувало виключно важливого значення. В античній Греції розробка проблем аргументації розпочалася задовго до того, як були створені логіко-методологічні, психологічні і моральні засади ведення переконливої суперечки.

Аналіз останніх досліджень. На сучасному етапі розвитку суспільства вчення про аргументацію активно розробляється як зарубіжними так і вітчизняними науковцями. У юридичній науці проблемам правової аргументації не приділялось достатньої уваги, за винятком окремих згадок про її складові елементи. Деякі аспекти стосовно зв'язку правових аргументів з риторикою висвітлено у працях О.Б. Олійник, С. Рабіновича; проблеми аргументації у кримінальному процесі в рамках аналізу концептуальних засад судової лінгвістики досліджував О.С. Олександров; аргументацію по аналогії у судових промовах вивчала Н.К. Пригаріна; теоретико-методологічні засади топічної юриспруденції аналізувала А.К. Соболева. Ці дослідження зумовили інтерес автора до зазначеної проблематики і склали теоретичну основу даного дослідження.

Метою дослідження є комплексний аналіз теоретичних засад правової аргументації та її реалізація у сфері правотворчості.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що пов'язані із застосуванням правової аргументації у праві.

Методологічною основою дослідження є сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових, та спеціальних методів пізнання правових явищ. Серед них: положення діалектики, аналітичний, узагальнюючий та конкретно-пошуковий, методи індукції та дедукції, системний, структурно-функціональний, порівняльно-правовий, семантичний методи та ін.

Результати дослідження. Важливою складовою теоретичного дослідження даної проблематики є визначення понятійного апарату аргументації. Терміни «аргумент» та «аргументація» мають латинське походження. Їх первинні значення: 1) аргумент (arguere) – показувати, стверджувати, доводити, з'ясовувати; 2) (argumentatio) – наведення доказів, аргументів. Упродовж багатьох століть ці терміни були запозичені багатьма мовами світу і по суті не зазнали суттєвих змін щодо їх змісту.

Правова аргументація – це раціональний спосіб переконання суб'єктів правовідносин за допомогою усного або письмового впливу на них, що здійснюється шляхом висунення, обґрунтування і критичної оцінки тверджень, гіпотез, пропозицій із застосуванням юридичної термінології з метою зміни їх поглядів чи переконань.

Правова аргументація є одним із різновидів загальної аргументації, яка у порівнянні з іншими видами аргументації має свої специфічні особливості. Однією із таких особливостей є вживання юридичної термінології, посилення на нормативно-правові акти. У правовій аргументації встановлюються чіткі відмінності між різними видами аргументів і вимогами, які до них ставляться. Одним із правових аргументів є норми права. Скажімо, процесуальні норми визначають правовий статус сторін у процесі розгляду справи, чітко визначають належність та допустимість доказів для суду, встановлюють порядок допиту свідків тощо. Така чітка регламентація сприяє ефективному встановленню об'єктивної істини у справі, перетворюючи суперечку на діалог між сторонами, що змагаються. На думку сучасних теоретиків права (зокрема, Р. Алексі), прийнятним юридичним рішенням слід вважати тільки те, яке прийняте в результаті раціональної, а не риторичної дискусії [1, с. 35].

Правова аргументація застосовується у процесі правотворчості, правозастосування, тлумачення норм права, у правовому вихованні, правовій освіті.

Зокрема, у сфері правотворчості, важливим елементом правової аргументації є наявність суб'єктів, які реалізують свою правосуб'єктність. Залежно від суб'єктів розрізняють такі види правотворчості: правотворчість народу, парламенту, уповноважених органів державної влади (делеговану), органів місцевого самоврядування, громадських організацій, підприємств, установ, організацій (локальну) [2, с. 340]. О.Ф. Скакун виділяє ще й судову правотворчість, суб'єктами якої є Конституційний Суд України та Верховний Суд України [3, с. 306-307]. Перелічені суб'єкти можуть застосовувати у процесі правотворчості різні аргументи для переконання, починаючи від правових принципів, науково підтверджених фактів, статистичних даних до політичної

пропаганди, критики тощо. Кінцева мета суб'єкта полягає у тому, щоб досягти згоди чи прийняття іншою стороною не лише запропонованих тверджень, тез чи рішень, але й тих аргументів, що й їх підтверджують [4, с. 69].

Заслуговує на увагу питання про особливості застосування правової аргументації на кожному етапі правотворчого процесу. Виділяють два етапи правотворчого процесу: допроектний (підготовка проекту) і проектний етап (безпосереднє прийняття нормативно-правового акта відповідним суб'єктом правотворчої діяльності).

Допроектний етап полягає в тому, що у суспільстві назріває потреба у врегулюванні нормами права певної соціальної проблеми. Оцінюють цю потребу як правотворчі органи, так і саме суспільство, яке через своїх лідерів, засоби масової інформації, може впливати на суб'єктів правотворчості.

Важливим засобом правової аргументації на цьому етапі є внесення *правотворчої ініціативи*, тобто обґрунтування юридичної значущості видання нормативно-правового акта. Правотворча ініціатива може належати громадянину, партії, громадському об'єднанню, депутату, Президенту тощо. Ця пропозиція може бути оформлена у вигляді проекту закону, постанови, указу і т.д. Вона може бути також висловлена у вигляді пропозиції. Внесені пропозиції розглядаються в порядку, визначеному Законами України «Про звернення громадян» [4] або «Про засади державної регуляторної політики в сфері господарської діяльності» [5].

Одним із елементів правової аргументації є лобіювання, оскільки спрямоване на переконання органів державної влади чи місцевого самоврядування щодо необхідності прийняття нормативно-правових актів для захисту інтересів фізичних чи юридичних осіб. Наприклад, профспілки можуть здійснювати вплив на членів Уряду, народних депутатів щоб домогтися прийняття чи скасування нормативно-правового акта, що регулює трудові правовідносини.

Під час проектного етапу правотворчого процесу ухвалюється рішення про підготовку проекту нормативно-правового акта, розробляється його концепція, здійснюється попередній розгляд, відбувається обговорення проекту нормативно-правового акта та його прийняття. Законопроекти, розроблені за дорученням або на замовлення Верховної Ради, а також ті, що вносяться Президентом України або Кабінетом Міністрів України, повинні подаватися з *супровідною запискою*, в якій визначаються: мета, завдання та анотація майбутнього закону; аргументація на користь його прийняття; місце закону в системі чинного законодавства; прогностичні показники його застосування. Законопроекти, підготовлені для внесення на розгляд Верховної Ради України за ініціативою Президента України, супроводжуються *пояснювальною запискою*, яка повинна містити обґрунтування необхідності їх прийняття, вказівку на їх місце у системі чинного законодавства, а також на очікувані соціально-економічні та інші результати їх застосування. У разі внесення проектів нормативно-правових актів, реалізація яких потребує фінансових та інших витрат за рахунок державного чи місцевих бюджетів (чи зменшення надходжень до бюджету), додаються їх *фінансово-економічне обґрунтування* та пропозиції щодо покриття цих витрат [7, с. 118].

Отож, на стадії підготовки проектів нормативно-правових актів, правова аргументація є необхідною передумовою їх попереднього розгляду, обговорення та прийняття. Саме від достовірності та переконливості аргументів, заявлених на користь проекту нормативно-правового акту, залежить його прийняття для подальшого розгляду або відхилення.

На стадії попереднього розгляду проекту нормативно-правового акта та його обговорення залучаються зацікавлені органи, організації, громадськість. Форми обговорення різні: парламентські слухання, наради за участю наукової громадськості і зацікавлених міністерств тощо. Найважливіші законопроекти можуть бути винесені на всенародне обговорення. Після урахування пропозицій і зауважень проект остаточно відпрацьовується і редагується.

На наступній стадії – прийняття проекту нормативно-правового акта, відбувається його обговорення та офіційне прийняття простою більшістю голосів. Важливе значення на цій стадії надається висновкам Головного науково-експертного управління, зауваженням і пропозиціям, що висловлені Президентом, народними депутатами, профільними міністерствами, комітетами тощо. Причому ці зауваження стосуються самого тексту нормативно-правового акта. За правилами правотворчої техніки, до проектів нормативно-правових актів висуваються наступні вимоги: точність і визначеність юридичної форми: формулювань, речень, словосполучень і окремих термінів нормативно-правового акта; ясність і доступність мови для адресатів акта; спеціалізація та повнота правового регулювання техніки; конкретність правового регулювання; використання юридичних термінів, що є апробованими у правотворчій діяльності; компактність нормопроектних формул; системність та збалансованість нормотворчості; уніфікація форми і структури проектів нормативних актів. Точне і неухильне додержання всіх наведених вимог щодо нормопроектування в їх сукупності може характеризувати проект нормативно-правового акта як досконалий з технічної точки зору і свідчити про належну юридичну культуру з його підготовки і оформлення [7, с. 35-40].

Висновки. Правова аргументація виникла на певному історичному етапі розвитку суспільства, вона постійно еволюціонує, змістовно збагачується і розвивається у ході юридичної діяльності, соціокультурних традицій та правового мислення. Правова аргументація у порівнянні з іншими видами аргументації має свої специфічні особливості. Однією із таких особливостей є вживання юридичної термінології, посилання на нормативно-правові акти. У правовій аргументації встановлюються чіткі відмінності між різними видами аргументів і вимогами, які до них ставляться. Природа правової аргументації інтегрована, оскільки, вона формувалась під впливом різних наукових концепцій і шкіл. В її основі лежать знання з логіки, філософії, риторики, психології, лінгвістики тощо.

Правова аргументація з одного боку є елементом права, а з іншого – відносно самостійним явищем. Правова аргументація сприяє пошуку способів найбільш ефективного вирішення спірних ситуацій у праві, одночасно виконуючи функцію збереження та поширення соціального досвіду. Одним із засобів правової аргументації у правотворчому процесі є внесення правотворчої ініціативи, тобто обґрунтування юридичної значущості видання нормативно-правового акта. До засобів правової аргументації належить лобіювання, оскільки спрямоване на переконання органів державної влади чи місцевого самоврядування щодо необхідності прийняття нормативно-правових актів для захисту інтересів фізичних чи юридичних осіб. У процесі розробки законопроектів, засобами правової аргументації є супровідна записка, пояснювальна записка та фінансово-економічне обґрунтування проекту. Наукове обґрунтування концепцій, проектів нормативно-правових актів забезпечить їх якість та ефективність у процесі правового регулювання ними правових відносин.

Використані джерела інформації

1. Alexy R. A theory of legal argumentation / R. Alexy. — Oxford, Clarendon Press, 1989. — 340 p.
2. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / [Зайчук О. В., Заєць А. П., Журавський В. С. та ін.]: О.В. Зайчук (ред.), Н.М. Оніщенко (ред.). — 2-ге вид., переробл. і доп. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 688 с.
3. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / Скаун О. Ф.; пер. з рос. — [2-е вид.] — Харків: Консум, 2006. — 656 с.
4. Рузавин Г.И. Методологические проблемы аргументации / Г. И. Рузавин. — М.: ИФРАН, 1997. — 202 с.
5. Закон України «Про звернення громадян» / Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi->

bin/laws/main.cgi?user=a&find=1&typ=21.

6. Закон України «Про засади державної регуляторної політики в сфері господарської діяльності» / Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a&find=1&typ=21>.

7. Ковальський В. С. Правотворчість: теоретичні та логічні засади / В.С. Ковальський, І.П. Козінцев. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — 192 с.